

İŞSİZLİĞİN PSİKO-SOSYAL SONUÇLARININ İNCELENMESİ (ANKARA ÖRNEĞİ)

İhsan YÜKSEL

Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Türkiye'nin en önemli sosyal ve ekonomik sorunlarından birisi işsizlik sorunudur. İşsizliğin insan yaşamı üzerinde önemli sayılabilecek psiko-sosyal sonuçlara yol açtığı bilinmektedir. Küreselleşme, ekonomideki yeniden yapılanma, siyasal reformlar ve özellikle son birkaç yılda yaşanan ekonomik krizler Türkiye'de işsizliğin boyutlarını önemseneyecek bir düzeye yükseltmiştir. Bu çalışmada işsizlerin karşılaştıkları psiko-sosyal sonuçlar ve cinsiyete göre psiko-sosyal sonuçların algılanmasındaki farklılıklar incelenmiştir. Bu amaçla birlikte, çalışmada işsizlerin depresyon durumlarının demografik, ekonomik ve psikolojik durumlarına göre farklılığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda işsizlik sürecinde işsizlerin karşılaştığı; sosyal, ekonomik, fizyolojik ve psikolojik durumlar işsizlerin güç koşullar içinde yaşamını sürdürdüklerini göstermiştir. Araştırma kapsamındaki işsizlerin büyük bir çoğunluğunun depresyonlu olduğu, ancak kadınlara göre erkek işsizlerin daha depresyonlu buldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, Psiko-Sosyal Sonuçlar, Depresyon

Abstract

Study of The Psycho-Social Results of Unemployment

One of the most important social and economic problems of Turkey is the unemployment problem. It is known that unemployment leads the way to psycho-social result which may be considered as important on human life. Globalization, economic reorganization, political reforms and particularly the economic crises experienced during the last few years, have increased to a considerable level the sizes of unemployment in Turkey. In this study, the psycho-social results experienced by unemployed, and the differences in perceiving the psycho-social results according to the sex, were examined. Together with this purpose, efforts were made to determine the differences between the unemployed workers according to their depression, demographic, economic and psychologic conditions. The social, physiologic and psychologic conditions experienced by the unemployed during the unemployment period as established at the end of the study, has shown that the unemployed continued their lives in difficult conditions. It was established that a great majority of the unemployed included in the scope of the study were suffering depression, however, men unemployed were more under depression as compared with women.

Keywords: Unemployment, Psycho-Social Results, Depression

1. GİRİŞ

İşsizlik olgusu geçmişte olduğu gibi bugün de gelişme seviyesi farklı da olsa tüm toplumların en önemli ortak sorununu oluşturmaktadır (Ekin,2001:13).

Gelişmiş toplumlarda, istihdam yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda toplumsal açıdan da önemli görülmektedir (Toksöz,1999:55). Toplumda, bireyin çalışmak istek ve yeteneğinde olup da işsiz kalması, bir başka ifadeyle çalışma olanağı bulamaması, insan yaşamı üzerinde derin ekonomik, sosyal ve moral etkiler bırakan bir olaydır (Talas,1997:129). İstihdam insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan bir olgudur. İstihdam, aynı zamanda insanın var olma koşullarından biridir (Kocacık,2000:5).

Çalışma yalnızca gelir elde etmenin bir çabası olarak görülmemektedir. Çalışma insanlık için bir yaşam biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bir işte çalışmak, kişinin kendine güven ve saygı duygusunu geliştirmekte, ona bir değer katmanın gururunu yaşatmaktadır. Çalışma aynı zamanda kişinin topluma ait olma duygusunu güçlendirmektedir (Ataman,2000:1). Günümüzde, çalışma bireyin temel haklarından biri olarak düşünülmektedir. Çalışma hakkı ve işsizliğin önlenmesi insana verilen değerlerin bir göstergesidir (Fişek,1995:171). Öte yandan çalışma hakkı, birey için kendisinin ve ailesinin geçim olanak ve araçlarını sağladığından ötürü yaşama hakkının da bir devamı niteliğindedir (Ersel,1999:53). Günümüzde, çalışma hakkı bireylerin en önemli toplumsal hakları arasında sayılmaktadır. Toplumlar yeteneklerine uygun bir işte çalışmak isteyen bireylere bu olanağı sağlamakla yükümlü tutulmaktadır (Gündoğan,1999:64). Bu nedenle işsizlik bireysel bir sorun olarak görülmemektedir. İşsizliğe, tek başına bir toplumsal sorun olarak da bakılmamaktadır. İşsizlik diğer toplumsal sorunların kaynağı olabilecek bir sorun olarak değerlendirilmektedir (Erdoğan,1991:115).

Çalışma yaşamının güçlüklerine karşın, çalışmak insanların psikolojik sağlıklarını ve gönençlerini olumlu yönde etkilemektedir. Çalışmak kişinin, bir işe yaradığı, toplumda statüsünün olduğu, emeğini değerlendirdiği duygusunu yaşamasına olanak sağlamaktadır. Nitekim yazında yer alan bir araştırmada (Graetz,1993:715) işsiz durumda olan kişilerin psikolojik gönençlerinin önemli düzeyde azaldığı, tekrar istihdam edilmeleri durumunda zihinsel sağlıklarında önemli iyileşmeler olduğu belirlenmiştir. Zihinsel sağlık işsiz kişinin gelecekteki durumunu da etkilediği düşünüldüğünde, çalışmanın birey yaşamında önemi anlaşılmaktadır. Örneğin yapılan bir çalışmada zihinsel sağlığın iş bulma üzerinde önemli olan bir değişken olduğu belirlenmiştir (Taris, 2002:53). Yazında yer alan başka çalışmada (Bolton ve Oatley,1987:453) işsiz kişilerin daha depresif ve tekrar istihdam edilmesi durumunda daha az depresif oldukları saptanmıştır. İşsizlerin duygu durumunu tanımlamaya yönelik yapılmış bir başka çalışmada, (Tiggemann ve Winefield, 1984:37) işsiz bireylerin çalışan bireylere göre daha sıkıntılı ve yalnızlık çektiği belirlenmiştir. Aynı çalışmada işsizlerin kendilerine ve topluma kızgınlık duydukları ve işsizlerin çalışanlara göre daha depresyonlu oldukları görülmüştür.

İşsizlik sürecinde kaygı, depresyon, umutsuzluk gibi bir dizi psiko-sosyal sonuçlarla karşılaşılabilir. İşsizlik sürecinde yaşanan kaygı, depresyon ve umutsuzluk gibi psiko-sosyal sonuçların işsizliğin yapısından kaynaklanan iki

temel faktöre bağlı olduğu belirtilmektedir (Jahoda, 1988:13): Birincisi, işsizlerin yaşam standartlarındaki ani düşmeden ötürü; ıstırap duymaları, yeni istihdam olanaklarının bulunmaması durumunda aşırı finansal güçlükler ve yoksulluklara maruz kalmalarıdır. İkincisi, işsizlerin günlük yaşama ve çalışma alışkanlıkları ve işe bağlı sosyal ilişkilerin bozulması ve engellenmesidir. Leana ve Feldman'da (1990:1158) işine bağlı ve işiyle kendisini bütünleştiren bireylerin işten çıkarılmaları ya da işsiz kalmaları durumunda daha büyük fırtınalar ve bunalımlarla karşılaştıklarını belirtmektedir.

Beveridge, işsizliğin yaratmış olduğu en büyük fenalığın, bedensel değil ruhsal, getirebileceği sefalet değil doğurduğu kin ve korku olduğunu ifade etmiştir (Ersel,1999:52). Beveridge'nin görüşünü doğrulayan bulgular işsizlik yazınında yer alan araştırmalarda görülebilmektedir. Bu nedenle, Kocacık' ın (2000:50) belirttiği gibi, birey ve toplum açısından işsizliğin nedenleri, sonuçları ve işsizliğin azaltılmasına yönelik araştırmalar oldukça önemlidir. İşsizliğin birey üzerindeki psikik etkileri inceleyen bilimsel çalışmaların 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile başladığı yazında görülmüştür (Tınar,1996:103). Dünya Ekonomik Buhranından bugüne değin, işsizliğin nedenleri ve sonuçlarına yönelik araştırmalar başta ekonomi olmak üzere, sosyoloji ve psikoloji disiplinleri tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada da kişinin işsizlik sürecinde karşılaşmış olduğu psiko-sosyal sonuçlar incelenmeye çalışılmıştır.

İşsizliğin etkileri ya da sonuçları bireyin konumuna göre farklılık gösterebilmektedir. Aile reislerinin işsiz olması ailedeki tüm bireyleri etkileyebilirken, başkalarından sorumlu bulunmayan bireylerin işsizliği yaşaması aile reislerine göre daha az etkili olabilmektedir (Kocacık,2000:74). Öte yandan işsizliğin sonuçları üzerinde yaş, cinsiyet, eğitim gibi demografik özelliklerin önemli rolü olduğu belirtilmektedir. Araştırmalarda 20-59 yaş grubundaki kişilerin 20 yaş altında ve 60 yaş üzerinde bulunan işsiz grubundaki kişilere göre iş kaybından daha çok etkilendiği görülmüştür. Kadınların ve yüksek eğitilmiş olmayanların iş kaybında ya da işsizlik sürecinde daha fazla acı ve üzüntü yaşadıkları saptanmıştır. Emek piyasasındaki konumlarından ötürü yüksek eğitilmiş olmayan kişilerin üretimde daha düşük becerili olmaları, ekonomik durgunluk dönemlerinde daha fazla güçlüklerle karşılaştıkları belirlenmiştir (Leana ve Feldman, 1990:1161).

İşsizliğin sonuçları üzerinde etkili olan bir faktör de karşılaşılan işsizliğin süresidir. Güney Avustralya'da yapılmış olan bir çalışmada işsizlik süresi ile öz saygı, öz saygı ile psikolojik yakınmalar arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmada finansal sıkıntılarla psikolojik yakınmalar arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir (Rowley ve Feather,1987:329). Finansal sıkıntılarının iş yitirmelerinden sonra genellikle arttığı belirlenmiştir. Psikolojik sağlıkla da finansal sıkıntı arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Finansal sıkıntı; çocukları olan, orta yaş grubunda bulunan ve uzun dönemli işsizliğe maruz kalanlarda daha fazla bulunmuştur (Warr ve Jackson, 1984:77).

Uluslararası yazının incelenmesinde, işsizliğin insan yaşamı üzerinde önemli sayılabilecek psiko-sosyal sonuçlara yol açtığı görülmüştür. Türkiye'nin de en önemli sosyal sorunlarından birisi işsizlik sorunudur (Kutal, 1992:66). Küreselleşme, ekonomideki yeniden yapılanma, siyasal reformlar ve özellikle son birkaç yılda yaşanan ekonomik krizler Türkiye'deki işsizliğin boyutlarını önemseneyecek bir düzeye yükseltmiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsünün 2002 yılı I. Dönem Hane Halkı İşgücü Anketi verilerine göre Türkiye'deki işsizlik oranı .118 düzeyinde olup işsiz sayısı ise 2.462.000'dir (DİE., 2002). Ancak, işsizliğin sayısal boyutuna ilişkin bu verilerin ne denli doğru ve gerçeği yansıttığı tartışmalıdır. Talas'ın da (1997:181) ifade etmiş olduğu gibi, gerçek işsiz sayısı ancak işsizlik sigortası kapsamındaki sigortalılar ile belirlenebilir. Türkiye'de işsizlik sigortası henüz uygulamaya konulduğundan dolayı işsizlerin sayısına ilişkin veriler tahminlere dayanmaktadır. Ancak yine de mevcut verilere göre Türkiye'deki işsizlik oranı çok yüksek olup, yaygın ve sürekli bir nitelik göstermektedir (Talas,1997:181). İşsizliğin bu düzeyde olmasının toplumsal ve ekonomik açıdan olumsuz sonuçları olmakla birlikte, yaratacağı psiko-sosyal sonuçları da olabilecektir.

Türk yazınında işsizlik olgusunu sosyolojik ve ekonomik açıdan inceleyen (Gündoğan, 2001:103-109; Karasoy,1999:74; Irmak,1996:82; Karataş, 1996:44; Kocacık,1995:1; Erdoğan,1991:26-29) çalışmalar bulunmaktadır. Ancak işsizliği psikolojik boyutu ile ele alan az sayıda (Erdoğan,1991:78; Karataş,1996:44; Kumaş,2001:314) çalışma bulunmaktadır. Erdoğan'ın (1991:26-29) İzmir'de yapmış olduğu araştırma, sosyolojik açıdan olmakla birlikte, işsizlerin içinde buldukları psikolojik durumu açıklamaya yönelik bazı sorulara da yanıt aranmıştır. Karataş'ın (1996:44-58) Ankara'da yapmış olduğu çalışmada, genç işsizliğinin birey ve ailesi üzerindeki ekonomik, toplumsal ve ruhsal sonuçları; genç işsizlerin benlik saygı düzeyleri ile durumluk-sürekli kaygı düzeyleri incelenmiştir. Kumaş'ın (2001:314) İzmir'de yapmış olduğu çalışmada ise; işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarının çalışma yaşamı değerleri üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Bu çalışmada işsizlerin karşılaştıkları psiko-sosyal sonuçlar ve cinsiyete göre psiko-sosyal sonuçların algılanmasındaki farklılıklar incelenmiştir. Bu amaçla birlikte, çalışmada işsizlerin depresyon durumlarının demografik, ekonomik ve psikolojik durumlarına göre farklılığı belirlenmeye çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Türkiye'deki işsiz sayısı Devlet İstatistik Enstitüsü 2002 Yılı I. Dönem Hane Halkı İşgücü Anketi verilerine göre 2.462.000'dir (DİE.,2002). Bu çalışmada örneklemin evreni temsil eden bir boyutta olmasına olanak bulunmamıştır. Bu nedenle çalışmanın sonuçları araştırma kapsamındaki örneklem ile sınırlı olup, araştırmanın sonuçlarının genelleştirilmesi olası değildir. Araştırmanın örneğini

Ankara’da ikamet eden 182 işsiz oluşturmuştur. Araştırmada gereksinim duyulan verilerin sağlanması için anketlerin uygulanmasında bir dizi sorun ve olanaksızlıklarla karşılaşmıştır. Bu nedenle araştırmada örneklemin boyutu ulaşılabilen bir örneklem büyüklüğü ile sınırlı tutulmuştur.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri işsizlerle yüz yüze görüşme ile yöneltilen anket sorularına verilen yanıtlarla sağlanmıştır. Veri toplama aracı olarak görüşme formu ve Beck Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Görüşme formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Depresyon düzeyi ve belirtilerini belirlemek amacıyla 21 belirti kategorisinden oluşan Beck Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Özgün biçimi 1961 yılında Beck ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir .

Depresyon ölçeği hastalığın etyolojisini değil, bilişsel içerik daha belirgin olmak üzere depresyonun duygusal, somatik, motivasyonel boyutlarına ilişkin bulguları derecelendirerek depresif belirti ve tutumlar hakkında bilgi vermektedir (Işık,1991:71). Ölçekteki her bir belirti kategorisi dört kendini değerlendirme maddesinden oluşmuştur. Maddeler 0-3 arası puan ile değerlendirilmektedir. Ölçekte alınabilecek en yüksek puan 63’tür. Her kategori grubu ve onu oluşturan maddeler depresif hastalarda açıkça görülebilen belirtilere dayanarak geliştirilmiştir. Beck (1972), depresyon ölçek puanlarını şöyle sınıflandırmıştır (Aytar,1987:35):

- 00-13 puan: depresyon yok
- 14-24 puan: orta derecede depresyon
- 25 ve + puan: ciddi depresyon

Depresyon ölçeğinin Türkiye’deki geçerlik ve güvenilirlik çalışması Tegin (1980:65-66) ve Hisli (1988) tarafından yapılmıştır. Tegin (1980:65-66) 40 üniversite öğrencisi ve 30 depresif hasta üzerinde yapmış olduğu çalışmada Beck Depresyon Ölçeğinin Türk diline uygunluğunu ve her iki grup için ölçeğin güvenilirliğini belirlemiştir. Güvenirlik katsayısı test tekrar test yöntemiyle öğrenciler için .65 bulunmuştur. İki-yarım yöntemiyle güvenilirlik katsayısı, öğrenciler için .78, depresif hastalar için ise .61 olduğunu saptamıştır.

Bu araştırmada da depresyon ölçeğinin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Depresyon ölçeğinin Cronbach Alpha değeri .8645 bulunmuştur.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında yer alan toplam 182 kişinin .319’u kadın, .681’i erkek olup yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir. İncelenen işsizlerin işsizlik süresi en az bir ay en çok 48 ay olup ortalaması 18.84 aydır.

Tablo 1: İşsizlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grubu	Sayı	%
19-23	41	22.5
24-28	55	30.2
29-33	37	20.3
34-39	32	17.7
40- ve üzeri	17	9.3

3.1. İşsizlik Sürecinde Karşılaşılan Psiko-Sosyal Sorunlar

İşsizlerin ailesinin tutumunun cinsiyete göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir. İşsizlerin .462’si ailesinin tutumunun olumsuzlaştığını belirtmiştir. Bu bulgu Sivas’ta yapılmış çalışmanın (Karasoy,1999:146) bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Araştırmada erkek işsizlerin ailelerinin kadınların ailelerine göre daha fazla oranda tutumlarının olumsuzlaştığı saptanmıştır. Kadın ve erkek işsizler arasında görülen bu farklılık istatistiksel açıdan .05 anlamlılık düzeyinde önemli bulunmuştur. Erkek işsizlerin kadın işsizlere göre ailelerinin tutumlarının daha fazla olumsuzlaşmasının nedeni aile ve toplum içindeki rollerinin farklılığından kaynaklanabilir. Ailenin gereksinimlerinin erkek tarafından karşılanması gerektiğinin toplumda kabullenilmiş olması, işsizlik sürecinde ailede yaşanan sorunlardan erkeğin daha çok etkilenmesine ve aile ortamındaki huzurun bozulmasına neden olabilir.

Tablo 2: İşsizlik Sürecinde Ailenin Tutumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Ailenin Tutumunun Olumsuzlaşması				Toplam
	Evet		Hayır		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	17	29.3	41	70.7	58
Erkek	67	54.0	57	46.0	124
Toplam	84	46.2	98	53.8	182

$$(X^2 = 9.718 \text{ S.D.} = 1 \text{ P} < .01)$$

İşsizlik sürecinde çevrenin tutumundaki değişimin cinsiyete göre dağılımı Tablo 3’de verilmiştir. İşsizlerin önemli bir kısmı çevrenin tutumunda olumsuzlaşma olduğunu belirtmiştir. Çevrenin tutumundaki olumsuzlaşmanın erkek işsizlerde kadın işsizlere göre daha fazla olduğu görülmüştür. Kadın ve erkek işsizlerin çevrelerinden algıladıkları bu tutum farklılığı istatistiksel açıdan .05

anlamlılık düzeyinde önemli bulunmuştur. Ailedeki tutuma ilişkin sonuçlara benzer bulgu çevrenin tutumunda da görülmüştür. İşsizlik sürecinde erkek işsize çevresinin göstermiş olduğu tepkilerin olumsuz olmasının temel nedeni de erkeğe toplumda yüklenilmiş rolden kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 3: İşsizlik Sürecinde Çevrenin Tutumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Çevrenin Tutumunun Olumsuzlaşması				Toplam
	Evet		Hayır		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	20	34.5	38	65.5	58
Erkek	78	62.9	46	37.1	124
Toplam	98	53.8	84	46.2	182

$$(X^2 = 12.893 \text{ S.D.} = 1 \text{ P} < .01)$$

İşsizlik sürecinde bireyin ailesine karşı olan tutumunun cinsiyete göre dağılımı Tablo 4’de verilmiştir. İşsizlik sürecinde ailesine karşı tutumlarının olumsuzlaştığını belirtenlerin düzeyi .357’dir. Kadın ve erkek işsizlerin ailelerine karşı tutumlarının birbirine yakın değerlerde olduğu görülmüştür. Nitekim bu benzerlik istatistiksel açıdan iki grup arasında .05 anlamlılık düzeyinde farklılığın belirlenmemesiyle de görülmüştür. İşsizlik sürecinde ailesine karşı tutumlarının olumsuzlaştığını ifade edenler önemli sayılabilecek düzeydedir. Bu bulgu işsizlik sürecinde bireyin ailesiyle olan ilişkilerinde de bozulmaların olabileceğini göstermektedir.

Tablo 4: İşsizlik Sürecinde Bireyin Ailesine Karşı Olan Tutumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Bireyin Ailesine Karşı Tutumundaki Olumsuzlaşma				Toplam
	Evet		Hayır		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	19	32.8	39	67.2	58
Erkek	46	37.1	78	62.9	124
Toplam	65	35.7	117	64.3	182

$$(X^2 = .324 \text{ S.D.} = 1 \text{ P} > .01)$$

İşsizlik sürecinde kızgınlık duymanın cinsiyete göre dağılımı Tablo 5’de verilmiştir. İşsizlerin .896’sı kızgınlık duyduklarını belirtmiştir.

Tablo 5: Kızgınlık Duymanın Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Kızgınlık Duyma				Toplam
	Evet		Hayır		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	48	82.8	10	17.2	58
Erkek	115	92.7	9	7.3	124
Toplam	163	89.6	19	10.4	182

$$(X^2 = 4.212 \text{ S.D.} = 1 \text{ P} < .05)$$

Önemli sayılabilecek bir düzeydeki işsiz grubunun kızgınlık duyduğu saptanmıştır. Tiggemann ve Winefield' in (1984:37) yapmış olduğu çalışmada da benzer bulgular görülmüştür. Kızgınlık duyma durumları incelendiğinde erkek işsizlerin kadınlara göre daha fazla kızgınlık duydukları saptanmıştır. Bu farklılık istatistiksel açıdan .05 anlamlılık düzeyinde önemli bulunmuştur. Araştırma kapsamındaki işsizlerin büyük bir çoğunluğunun kızgınlık duyması hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemli olumsuzluklara neden olabilir. Öncelikli olarak işsiz bireyin zihinsel ve fiziksel sağlığında bozulmalara etkiye bulunabilir. Öte yandan içinde bulunduğu çevreyle sağlıklı ve istendik ilişkilerde bulunmamasına neden olabilir. Bu ise toplumsal barış ve gönenci zedeleyebilir.

Toplum baskısını duyumsama durumlarının cinsiyete göre dağılımı Tablo 6'da verilmiştir.

İşsizlik sürecinde toplum baskısını duyumsadığını belirten işsizlerin önemli bir çoğunlukta olduğu saptanmıştır. Erkek işsizlerin kadın işsizlere göre daha fazla toplum baskısını duyumsadığı görülmüştür. Kadın ve erkek işsizlerin toplum baskısını duyumsama durumları arasında görülen bu farklılık istatistiksel açıdan .05 anlamlılık düzeyinde önemli bulunmuştur. İşsizlik sürecinde toplum baskısını duyumsamanın erkek işsizlerde daha fazla görülmesi, erkeklerin toplum içinde kabul edilen rolleriyle ilişkili olabilir.

İşsizlik sürecinde işsiz bireyin işsizlik sonucunda yoksun kalmış olduğu olanaklar, yaşadığı olanaksızlıklar ve gideremediği, karşılayamadığı gereksinimler karşısında bulunmasının yanında, toplumsal baskı duyumsaması işsizlik sürecinin birey açısından ne denli ağır sonuçlar oluşturabileceğini göstermektedir. Toplum, işsiz kalan bireyin işsiz olmasından sorumluluk duyması gerekirken, ulusal gelirden sıfır pay, bir diğer deyişle hiçbir pay alma olanağı olmayan bireye baskı oluşturması düşündürücü olmalıdır.

Tablo 6: Toplum Baskısını Duyumsama Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Toplum Baskısını Duyumsama				Toplam
	Evet		Hayır		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	33	56.9	25	43.1	58
Erkek	100	80.6	24	19.4	124
Toplam	133	73.1	49	26.9	182

$$(X^2 = 4.212 \text{ S.D.} = 1 \text{ P} < .05)$$

İşsizlik sürecinde aile ortamındaki huzurun bozulmasının cinsiyete göre dağılımı Tablo 7’de sunulmuştur.

İşsizlerin .698’i işsizlik sürecinde aile ortamındaki huzurun bozulduğunu ifade etmiştir. Yazında da benzer bulgular görülmüştür. İşsizlik sürecinde ailesinin huzurunun bozulduğunu belirtenler; Kocacık’ın Sivas’ta (1995:13) yapmış olduğu araştırmada .310, İrmak’ın (1996:107) Aydın’da yapmış olduğu araştırmada ise .720 bulunmuştur.

Erkek işsizlerin kadın işsizlere göre daha fazla aile ortamındaki huzurun bozulduğu belirlenmiştir. İki grup arasında görülen bu farklılık istatistiksel açıdan .05 anlamlılık düzeyinde önemli bulunmuştur. İşsizlik sürecinde bireyin ailesinin istemlerini, gereksinimlerini karşılamada yetersiz ya da yoksun bulunması, belki de sağlık gibi yaşamsal düzeyde önemli olan gereksinimlerin karşılanamaması ailesel huzurun bozulmasına neden olmaktadır.

Tablo 7: Aile Ortamındaki Huzurun Bozulmasının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Aile Ortamındaki Huzurun Bozulması				Toplam
	Evet		Hayır		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	38	65.5	20	34.5	58
Erkek	89	71.8	35	28.2	124
Toplam	127	69.8	55	30.2	182

$$(X^2 = 4.212 \text{ S.D.} = 1 \text{ P} < .05)$$

İşsizlerin iş bulma umudunun cinsiyete göre dağılımı Tablo 8’de verilmiştir. Araştırma kapsamındaki işsizlerin .692’si iş bulma umudunun olduğunu belirtmiştir. Karasoy’un (1999:146) yapmış olduğu çalışmada ise işsizlerin

.530'unun iş bulma umudu taşıdıkları saptanmıştır. İş bulma umudunun cinsiyet açısından dağılımı birbirine yakın oranlarda bulunmuştur ($P>.05$). Her iki grupta da iş bulma umudunun önemli sayılabilecek bir düzeyde bulunmasına karşılık, iş bulma umudu olmadığını belirtenlerin de olduğu görülmüştür. İşsizlik sürecinde iş bulma umudunun olmaması bireyin psikolojik çevresini olumsuz yönde etkileyebilir.

Tablo 8: İş Bulma Umudunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	İş Bulma Umudu				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	39	67.2	19	32.8	58
Erkek	87	70.2	37	29.8	124
Toplam	126	69.2	56	30.8	182

$$(X^2 = .158 \text{ S.D.} = 1 \text{ } P>.05)$$

İşsizlerin gelecekte umutlu olma durumunun cinsiyete göre dağılımı Tablo 9'da verilmiştir. Araştırma kapsamındaki işsizlerin .478'inin geleceğe ilişkin umutlarının bulunmadığı saptanmıştır. Gelecekte umutlu olan kadın ve erkek işsizlerin yakın oranlarda olduğu saptanmıştır. İki grup arasında farklılığın görülmemesi istatistiksel açıdan da .05 anlamlılık düzeyinde görülmüştür. Benzer bulgu Kumaş'ın (2001:356) çalışmasında da saptanmıştır. Her iki grubun gelecekte umutlu olmalarına ilişkin düzeylerin yakın bulunmasıyla birlikte, araştırma kapsamındaki işsizlerin yarısına yakın bir çoğunluğunun geleceğe ilişkin umutlarının bulunmadığı, bir diğer deyişle umutsuz oldukları belirlenmiştir. İzmir'de (Erdoğan,1991:81) ve Sivas'ta (Karasoy,1999:146) işsizlere yönelik yapılmış olan araştırmalarda da işsizlerin çoğunluğunun geleceğe ilişkin umutlarının bulunmadığı saptanmıştır.

Tablo 9: Gelecekte Umutlu Olma Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Gelecekte Umutlu Olma				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	29	50.0	29	50.0	58
Erkek	66	53.2	58	46.8	124
Toplam	95	52.2	87	47.8	182

$$(X^2 = .165 \text{ S.D.} = 1 \text{ } P>.05)$$

3.2. İşsizlerin Demografik, Sosyal, Ekonomik ve Psikolojik Durumlarının Depresyon Üzerindeki Etkisi

Araştırma kapsamındaki işsizlerin depresyon durumlarının cinsiyete göre dağılımı Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10: Depresyon Durumlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Depresyon				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	44	75.9	14	24.1	58
Erkek	113	91.1	11	8.9	124
Toplam	157	86.3	25	13.7	182

$$(X^2 = 7.773 \quad S.D. = 1 \quad P < .01)$$

İşsizlerin .863'ünün depresyonlu olduğu saptanmıştır. Bolton ve Oatley'in (1987) yapmış olduğu çalışma ile Tiggemann ve Winefield'in (1984:39) yapmış olduğu çalışmada da benzer bulgular görülmüştür. İşsiz grubun daha depresif olduğu ve tekrar istihdam edilmeleri durumunda ise daha az depresif belirtiler gösterdiği belirlenmiştir. İşsiz kadınlara göre işsiz erkekler daha fazla depresyonlu bulunmuştur. İki grup arasında görülen bu farklılığın istatistiksel açıdan .05 anlamlılık düzeyinde önemli olduğu saptanmıştır. Bu bulgu işsizlik sürecinde bulunan erkek işsizlerin kadın işsizlere göre daha fazla depresyonlu olabileceklerini belirtmektedir. Bunun nedeni erkeğin toplumda üstlenmiş olduğu rol ve bu rolün gerektirdiği sorumlulukları yerine getirememesi sonucu karşılaşmış olduğu durum olabilir.

İşsizlerin depresyon durumlarının medeni durumlarına göre dağılımı Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Depresyon Durumlarının Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni Durum	Depresyon				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
Evli	95	89.6	11	10.4	106
Bekar	62	81.6	14	18.4	76
Toplam	157	86.3	25	13.7	182

$$(X^2 = 2.417 \quad S.D. = 1 \quad P > .05)$$

Evlilerin bekarlara göre daha fazla depresyonlu olduğunun belirlenmesine karşın, iki grup arasındaki farklılık istatistiksel açıdan anlamlı ($P<.05$) bulunmamıştır. Bu bulgu işsizlerin medeni durumu ile depresyonlu olma arasında bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir. Türk toplumunda bireyin evli olmasa bile diğer yakınlarına da destek olması, evli ve bekarların benzer depresyon sonuçlarıyla karşılaşmalarına neden olabilir.

İşsizlerin eğitim düzeylerine göre depresyon durumları Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12: Depresyon Durumlarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Depresyon				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
İlköğretim	45	90.0	5	10.0	50
Ortaöğretim	65	91.5	6	8.5	71
Yükseköğretim	47	77.0	14	23.0	61
Toplam	25	13.7	157	86.3	182

$$(X^2 = 6.634 \quad S.D. = 2 \quad P<.05)$$

İlköğretimli ve ortaöğretimli işsizlerin yükseköğretimli işsizlere göre daha fazla depresyonlu olduğu saptanmıştır. Gruplar arasında görülen bu farklılık istatistiksel açıdan anlamlı ($P<.05$) bulunmuştur. İlköğretimli ve ortaöğretimli işsizlerin depresyonlu olmalarının yüksek öğretimli göre daha fazla bulunması iş bulma olanağı ve dolayısıyla geleceğe ilişkin umutların yükseköğretimlilerden yana olmasından olabilir. İlköğretimli ve ortaöğretimli işsizlerin mesleki bilgi ve becerilerinin yükseköğretimli göre daha yetersiz olması emek piyasasında daha az talep edilmelerine, dolayısıyla işsizliğin etkilerini bu kesimin daha yoğun yaşamasına yol açabilmektedir. Leana ve Feldman (1990:1161) da daha az eğitimli işsizlerin işsizliğin sonuçlarını yoğun bir şekilde yaşayacağını ve emek piyasasındaki konumlarından ötürü daha incinebilir olabileceklerini belirtmektedir.

İşsizlerin asgari ücretle çalışma istemlerine göre depresyonlu olma durumları Tablo 13’de verilmiştir. Asgari ücretle çalışmak isteyenlerin daha fazla depresyonlu bulunduğu saptanmıştır. İki grup arasında görülen bu farklılık istatistiksel açıdan anlamlı ($P<.05$) bulunmuştur. Asgari ücretle çalışma istemi ile depresyonlu olma arasında ilişki bulunmuştur. Bu sonucun depresyonlu olan işsizlerin daha fazla çalışma isteminde olduklarını gösterdiği söylenebilir.

Tablo 13: Depresyon Durumlarının Asgari Ücretle Çalışma İstemlerine Göre Dağılımı

Asgari Ücretle Çalışma İstemi	Depresyon				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
Var	103	90.4	11	9.6	114
Yok	54	79.4	14	20.6	68
Toplam	157	86.3	25	13.7	182

$$(X^2 = 4.301 \text{ S.D.} = 1 \text{ P} < .05)$$

İşsizlerin depresyon durumlarının konut sahibi olma durumlarına göre dağılımı Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14: Konut Sahibi Olmaya Göre Depresyon Durumu

Konut Sahibi	Depresyon				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	70	81.4	16	18.6	86
Hayır	87	90.6	9	9.4	96
Toplam	157	86.3	25	13.7	182

$$(X^2 = 3.261 \text{ S.D.} = 1 \text{ P} < .05)$$

Depresyonlu olma oranı, konut sahibi olanlarda konut sahibi olmayanlara göre daha düşük bulunmuştur. Gruplar arasında görülen bu farklılık istatistiksel açıdan anlamlı ($P < .05$) bulunmuştur. Bu bulgu konut sahibi olma ile depresyonlu olma arasında ilişkinin olduğunu ifade etmektedir. İşsizlik sürecinde bulunan bireyin, en azında barınma gereksinimini çalışarak karşılaması zorunluluğunun bulunmaması işsizlik sonucu yaşanan psikolojik durumu olumlu etkilediği söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki işsizlerin yeterli ve dengeli beslenmelerine göre depresyon durumları Tablo 15'de görülmektedir. Yetersiz ve dengeli beslenemeyen işsizlerin depresyonlu olmaları yeterli ve dengeli beslenenlere göre daha yüksek bulunmuştur. İki grup arasında görülen bu farklılık istatistiksel açıdan anlamlı ($P < .05$) bulunmuştur. Bu bulgu yetersiz ve dengeli beslenme ile depresyonlu olma arasında ilişkinin bulunduğunu belirtmektedir. Yeterli ve dengeli beslenmeden yoksun olanların aynı zamanda psikolojik sağlıklarının olumsuzlaşacağı anlaşılmaktadır.

Tablo 15: Depresyon Durumlarının Yeterli ve Dengeli Beslenme Durumlarına Göre Dağılımı

Yeterli ve Dengeli Beslenme	Depresyon				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
Yeterli	55	74.3	19	25.7	74
Yetersiz	102	94.4	6	5.6	108
Toplam	157	86.3	25	13.7	182

$$(X^2 = 15.002 \quad S.D. = 1 \quad P < .01)$$

İşsizlerin iş bulma umuduna göre depresyon durumlarının dağılımı Tablo 16'da verilmiştir. İş bulma umudu bulunmayanların iş bulma umudu olanlara göre daha fazla depresyonlu oldukları saptanmıştır. Her iki grup arasındaki farklılık istatistiksel açıdan anlamlı ($P < .05$) bulunmuştur. İş bulma umudu ile depresyon arasında ilişki görülmüştür.

Tablo 16: Depresyon Durumlarının İş Bulma Umuduna Göre Dağılımı

İş Bulma Umudu	Depresyon				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
Var	90	81.8	20	15.9	110
Yok	67	93.0	5	8.9	72
Toplam	157	86.3	25	13.7	182

$$(X^2 = 7.056 \quad S.D. = 1 \quad P < .01)$$

Gelecekte umutlu olmalarına göre depresyon durumlarının dağılımı Tablo 17'de sunulmuştur. Geleceğe ilişkin umudu olmayanların umudu olanlara göre daha fazla depresyonlu oldukları saptanmıştır. Umudu bulunan ve bulunmayan gruplar arasında görülen bu farklılık istatistiksel açıdan anlamlı ($P < .05$) bulunmuştur. Bu bulgu gelecekte umutlu olma ya da olmama ile depresyonlu olma arasında ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 17: Depresyon Durumlarının Gelecekte Umutlu Olma Durumlarına Göre Dağılımı

Gelecekte Umutlu Olma	Depresyon				Toplam
	Var		Yok		
	Sayı	%	Sayı	%	
Var	69	80.2	17	17.9	86
Yok	88	91.6	8	9.2	96
Toplam	157	86.3	25	13.7	182

$$(X^2 = 9.07 \quad S.D. = 1 \quad P < .01)$$

4. SONUÇ

İşsizlik sürecinde karşılaşılan sosyal, ekonomik, fizyolojik ve psikolojik durumlar işsizlerin güç koşullar içinde yaşamını sürdürdüklerini göstermiştir. İşsizlerin önemli bir çoğunluğu; işsizlik sürecinde ailesinin, çevresinin tutumlarının olumsuzlaştığını, toplum baskısını duyumsadığını, aile huzurunun bozulduğunu belirtmişlerdir. Yine işsizlik sürecinde ailesine karşı tutumlarının olumsuzlaştığını ifade edenler önemli düzeyde bulunmuştur. Aile ve çevrenin tutumlarındaki olumsuzlaşma, aile ortamındaki huzurun bozulması, toplum baskısını duyumsamanın erkek işsizlerde daha fazla olduğu saptanmıştır. Bu farklılık kadın işsizlere göre erkek işsizlerin bakmakla yükümlü oldukları bireylerin daha fazla olması ve toplumda erkeğe yüklenilmiş rolden kaynaklanabilir.

İşsizlerin çoğunluğunun kızgınlık duyduğu, geleceğe ilişkin umutları ile iş bulma umutlarının bulunmadığı belirlenmiştir. Kızgınlık duyma, gelecekte umutlu olma ile iş bulma konusunda umutlu olmanın cinsiyete göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Erkeklerin kadınlara göre daha kızgın ve gerek iş bulma gerek geleceğe ilişkin umutlarının daha az olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamındaki işsizlerin büyük bir çoğunluğunun depresyonlu oldukları belirlenmiştir. Ancak kadınlara göre erkeklerin daha fazla depresyonlu olduğu saptanmıştır. Bunun nedeni erkeğin gerek ailede gerek toplumda üstlenmiş olduğu rol ve bu rolün gerektirdiği sorumlulukları yerine getirememesi sonucu yaşamış olduğu sıkıntılar olabilir.

İlköğretimli ve ortaöğretimli işsizlerin yükseköğretimli işsizlere göre daha fazla depresyonlu olduğu saptanmıştır. İlköğretimli ve ortaöğretimli işsizlerin mesleki bilgi ve becerilerinin yükseköğretimlilere göre daha yetersiz olması emek piyasasında daha az talep edilmelerine, dolayısıyla işsizliğin etkilerini bu kesimin daha yoğun yaşamasına yol açabilmektedir.

Asgari ücretle çalışmak isteyenlerin daha fazla depresyonlu bulunduğu saptanmıştır. Bu sonucun depresyonlu olan işsizlerin daha fazla çalışma isteminde olduklarını gösterdiği söylenebilir. Depresyonlu olma oranı konut sahibi olanlarda konut sahibi olmayanlara göre daha düşük bulunmuştur. İşsizlik sürecinde bulunan bireyin en azında barınma gereksinimini çalışarak karşılaması zorunluluğunun bulunmaması işsizlik sonucu yaşanan psikolojik durumu olumlu etkilediği söylenebilir. Yetersiz ve dengeli beslenemeyen işsizlerin depresyonlu olmaları yeterli ve dengeli beslenenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu yetersiz ve dengeli beslenme ile depresyonlu olma arasında ilişkinin bulunduğunu belirtmektedir. Yeterli ve dengeli beslenmeden yoksun olanların aynı zamanda psikolojik sağlıklarının olumsuzlaşacağı anlaşılmaktadır.

İş bulma umudu ile geleceğe ilişkin umudu bulunmayanların umudu olanlara göre daha fazla depresyonlu oldukları saptanmıştır. Bu bulgu iş bulma umudu ve

gelecekte umutlu olma ya da olmama ile depresyonlu olma arasında ilişkinin olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ataman, B.C., (2000), *İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikalarının Prensipleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Aytar, G., (1987), Depresyonda Düşünce Bozukluklarının Bilişsel Kuram Açısından İncelenmesi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Boolton, W., Oatley, K., (1987), “A Longitudinal Study of Social Support and Depression in Unemployed Men”, *Psychological Medicine*, 17,453-460.
- DİE., (2002), *2002 Yılı I. Dönem Hane Halkı İşgücü Anketi*, Ankara
- Ekin, N., (2001), “Türkiye Yeni Çağa Doğru İstihdamda İki Defa Sıçramalıdır”, *Mercek*, 21,13-17.
- Erdoğan, N., (1991), *Sosyolojik Açından Kent İşsizliği ve Anomi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No:62, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Ersel, B., (1999), “Ulusal Basında İstihdam ve İşsizlik Sorunları”, *Mercek*, 14,52-67.
- Fişek, G., (1995), “Çok-Bilimli Eksende İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği” *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 50, 167-172.
- Graetz, B., (1993), “Health Consequences of Employment and Unemployment: Longitudinal Evidence For Young Men and Women”, *Social Science and Medicine*, 36, 715-724.
- Gündoğan, N., (2001), *Genç İşsizliği*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:130, Eskişehir.
- Gündoğan, N., (1999), “Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54, 63-79.
- Hisli, N., (1988), “Beck Depresyon Envanterinin Geçerliliği Üzerine Bir Çalışma”, *Psikoloji Dergisi*, 22,118-126.
- Irmak, Ö., (1996), “Sosyolojik Bir Olgu Olarak İşsizlik ve Aile Üzerindeki Etkileri, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi, S.B.E., İzmir.

- Işık, E., (1991), *Duygulanım Bozuklukları Depresyon ve Mani*, Boğaziçi Matbaası, İstanbul.
- Jahoda, M., (1988), "Economic Recession and Mental Health: Some Conceptual Issues", *Journal of Social Issues*, 44, 13-23.
- Karasoy, S., (1999), Genç İşsizlerin Sosyo-Ekonomik Sorunlarına İlişkin Bir İnceleme, Sivas Örneği, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi, S.B.E., Sivas.
- Karataş, K., (1996), *Genç İşsizliği Ekonomik Toplumsal ve Ruhsal Sonuçları*, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayın No:2, Ankara.
- Kocacık, F., (2000), *Çalışma Sosyolojisi*, Sivas
- Kocacık, F., (1995), "Sivas'ta İşsizlik Olgusu ve Aile Üzerine Etkileri", Cumhuriyet Üniversitesi, *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 1-15.
- Kumaş, H., (2001), İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kutal, G., (1992), "Türkiye'de İşsizliğin Yapısal Özellikleri", *II. İstihdam Haftası Tebliğleri*, İ.İ.B.K. Yayın No:276, 61-66.
- Leana, C.R., Feldman, D.C., (1990), "Individual Responses to Job Loss: Empirical Findings from Two Field Studies", *Human Relations*, 43, 1155-1181.
- Rowley, K.M., Feather, N.T., (1987), "The Impact of Unemployment in Relation to age and Length of Unemployment", *Journal of Occupational Psychology*, 60,323-332.
- Talas, C., (1997), *Toplumsal Ekonomi Çalışma Ekonomisi*, 7. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.
- Taris, W.T., (2002), "Unemployment and Mental Health: A Longitudinal Perspective", *International Journal of Stress Management*, 9, 43-57.
- Tegin, B., (1980), Depresyonda Bilişsel Bozukluklar, Beck Modeline Göre Bir İnceleme, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tiggemann, M., Winefield, A.H., (1984), "The Effects of Unemployment on the Mood, Self-esteem, Locus of control, and depressive affect of school-leavers", *Journal of Occupational Psychology*, 57,33-42.
- Tınar, M.Y., (1996), *Çalışma Psikolojisi*, İzmir.

Toksöz, G., (1999), *Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Üzerine Güncel Tartışmalar*, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Warr, P., Jackson, P., (1984), "Men Without Jobs: Some Correlates of age and Length of Unemployment", *Journal of Occupational Psychology*, 57,77-85.